

İlhan KUTLUER

Felsefi Gök Kubbemiz

İstanbul: İz Yayıncılık, 2017, 176 sayfa, ISBN: 978-975-355-262-6

■ Mehmet DEMİR*

Günümüz okuyucusuna İslam düşüncesinin temel unsurlarını tanıtmayı amaçlayan ve kendisinin *Yitirilmiş Hikmeti Ararken* kitabının bir devamı niteliğinde olan *Felsefi Gök Kubbemiz*, yazarın çeşitli zamanlarda kaleme alınmış beş adet makalesinden oluşmaktadır. Aynı zamanda İlhan Kutluer'in uzun süren akademik serüveninin bir özeti olma hüviyetini de haiz elimizdeki kitap, İz Yayıncılık tarafından 1000. kitap olarak 2017 yılında yayımlanmıştır.

Felsefi Gök Kubbemiz'in ilk makalesi "Klasik Paradigmanın Çizdiği Ufuklar: İslam Felsefe Tarihinin Akademik Değeri ve Güncel Anlamı Üzerine" başlığını taşımaktadır. Kutluer, bu bölümde birtakım sorular üzerinde durmaktadır: İslam felsefesinin mahiyeti nedir? İlahiyat eğitiminin bir parçası olmasının hikmeti nedir? İslam felsefesi sadece ilahiyatları mı ilgilendirir? gibi sorulara cevap arayan yazar, İslam felsefesinin mahiyeti hakkındaki tasavvur ve tasdiklerimizin ne olduğunu ve ne olması gerektiğini belirginleştirmeyi amaçlamaktadır. İslam-felsefe-tarih kelimelerinin uygun bir referans çerçevesi dâhilinde yan yana getirebilmeyi başarabildiğimiz ölçüde İslam felsefesi tarihi çalışma alanını, efradını câmi, ağıârını mâni şekilde tahdit etmemizin ve bu istikamette önerilerde bulunmamızın da mümkün olacağını önermektedir. Yazar, bu durumla bağlantılı olarak İslam felsefesi ibaresiyle alakalı yaygın bir yanlış kanıyı da düzeltmek ister; İslam felsefesi ifadesinin, içinde "İslam" kelimesini barındırdığı için birtakım kafa karışıklıklarına sebep olduğunu, önemine binaen bu ifadenin doğru bir şekilde anlaşılması gerektiğinin altını çizerek. İslam felsefesi ifadesinin kesinlikle "İslami Felsefe" manasında olmadığını vurgular. Ona göre İslam'ın iki vechesini dikkate almamız lazımdır: din olarak İslam ve medeniyet olarak İslam. Dolayısıyla İslam felsefesi tamlamasındaki

* Arş. Gör., İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, İslam Felsefesi Anabilim Dalı. E-Posta: mehmet.demir@ikc.edu.tr - ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3552-1466>

İslam terimi İslam medeniyeti, İslam toplumu anlamındadır ve esas itibariyle İslam dünyasının vatandaşı olan içlerinde Gayri Müslim olanların da bulunduğu birtakım öznelerin medeni bir toplumda yaşıyor olmanın imkânlarını kullanarak tarih sahnesinde sergilediği felsefi faaliyetlerin tamamını ifade eder. Kısaca Kutluer'in görüşü şudur: İslam felsefesi tıpkı Grek Felsefesi, Ortaçağ Hıristiyan Felsefesi gibi bir felsefe türüdür ki şayet felsefe bir cins olarak kabul edilirse felsefe cinsindedir ve İslam ise onun türünü belirler.

İslam felsefesinin tarihi ve tarihselliğinin doğru anlaşılması gerektiğine vurgu yapan yazar, felsefe tarihinin sürekliliği içerisinde hâsıl olmuş fikirlerin, uygun entelektüel ortamlarda bütün tarihselliğine rağmen yeniden üretilebilir olduğunu ve bu entelektüel mirasa yabancı kalan Türk Akademi muhitinin İslam felsefesine daha yakından bakması gerektiği belirtir. Kutluer, geleneksel okuma biçimlerinden ders çıkarıp İslam tefekkür geleneğini yeniden keşfetmeyle alakalı oldukça ufuk açıcı bazı tespitlerle yazısını sonlandırmaktadır.

Felsefi Gök Kubbemiz'in ikinci yazısı, bir önceki yazının devamı niteliğinde, felsefenin İslam medeniyetinde bilimin kurucu geleneği olduğu tezini konu edinen ve bu tezi yeniden gündeme taşıma amacı taşıyan "el-Ulûmu'l-Felsefiyye: İslam Entelektüel Geleneğinde Yeşeren Bilim Tasavvuru Üzerine" adlı makaledir. Kutluer'in bu metindeki temel görüşü şudur: Felsefenin ruhunu bilim fikri teşkil eder ve felasifenin amacı, İslam coğrafyasında bilimsel zihniyeti yerleştirmek, bir bilim anlayışı geliştirmek ve bilimsel yöntem fikrini derinleştirmektir. Bunu gerekçelendirirken "hikmet" teriminden hareket eden yazar, hikmet-sünnet ilişkisi bağlamında nebevî sünnetin dinî anlamda "hikmet" olduğunu hatırlattıktan sonra hikmetin felsefi manada kullanımlarını tarihi süreci de dikkate alarak açıklar. Daha sonra ilk dönemlerden bu yana kabul edile gelen ilimler tasnifini ve bu tasnifte akli ilimlerin işgal ettiği yerleri ortaya koyar. Okuyucuya bütün bir klasik akli ilimler şemasını birer birer tanıtan Kutluer, özellikle felsefi ilimlerin zirvesinde yer alan metafizik ile dini ilimlerin merkezi konumunda yer alan kalam ilmi arasında birtakım mukayeseler yaptıktan sonra, klasik burhan teorisini özetler. Bu yazı, felsefenin İslam entelektüel geleneğinin kurucu unsuru olduğunu hatırlatıp bu geleneğin yeniden keşfinin felsefeye dönmek olduğunu belirterek son bulur.

"İslam Entelektüel Geleneğinde Estetik Perspektifler" başlığını taşıyan yazısında, geleneğin estetik anlayışını iki düşünür özelinde işleyen Kutluer, konuya başlamadan önce İslam düşünce mirasında estetik ve sanatın fikri temellerini ortaya koymanın disiplinler arası bir bakış açısını gerektirdiği gerçeğini dile getirir. Yaza-

ra göre İslam düşünce geleneği, varlığı Tanrı merkezli ele aldığı ve en güzel varlık da Tanrı olduğunu vurguladığı için, güzel kavramının incelenmesi kaçınılmaz olarak hem varlıkbilimin hem de ilahiyatın ışığı altında gerçekleşir ve onto-teolojik denilen bir kimlik kazanır. Artık güzel kavramı Tanrı'nın varlığını niteleyen en temel sıfatlardan biri olarak zikredilmeye başlanır. Güzelliğin ilk ve aşkın seviyeden bilinmesi Tanrı katında gerçekleşir: Tanrı güzeldir ve güzelliğini bilmektedir. Tanrı'dan sonra O'nun varlık verdiği âlem yani kozmos güzelliğin konusu olmaktadır. Kozmolojik varlık mertebelerinde düzen fikri güzellikle boyanır: düzen güzeldir, güzellik düzendedir. Kutluer, İslam estetik perspektifini, İbn Sina özelinde, "varlığın aşkın ilkesinden âleme", Gazzali özelinde ise, "âlemden varlığın yaratıcı ilkesine" doğru giden bir estetik anlayış çerçevesinde örnekler.

Kitabın dördüncü yazısı, büyük İslam düşünürü Gazzali'nin kaleme aldığı ve kendisinin varlık ve bilgi görüşünü en iyi şekilde ifade eden eseri *Mişkat*'i ele almaktadır. "Niş ve Perde: Gazzali'nin *Mişkatü'l-Envar*'ında Entelektüel Perspektifler" adlı yazıda Kutluer, Gazzali'nin çok yönlü ve disiplinli entelektüel kişiliği hakkında fikir veren söz konusu eserini felsefe-tasavvuf münasebetleri bağlamında incelemektedir. Eserdeki görüşleri ve sembolleri çözümlerken sıklıkla mukayese unsuru olarak İbn Sina'yı kullanan yazar şu sonuca varmaktadır: *Mişkat*, Gazzali'nin entelektüel deneyim ve birikiminin metafizik alandaki tüm hasılasını bir örnek gibi yansıtan anahtar bir eserdir. Bu eser sayesinde tekrar anlaşılıyor ki Gazzali, İslam felsefesiyle yalnızca onu reddetmek için uğraşmamış, bu birikimi önemsemiş, takdir etmiş, bundan yararlanmış, kendi düşüncesine uyarlamış, sahiplenmiş ve yeniden üretmiştir.

Eserin son yazısı, İslam düşünce geleneğinin birçok açıdan "kayıp halkası" olarak nitelendirilen Osmanlı ilim anlayışıyla bir yönüyle alakalıdır ve şu başlığı taşımaktadır: "Metafiziğin Dört Yolcusu: Bir Osmanlı Klasikinde Derlenmiş Fikrî Haritalar Üzerine." Müellif bu makalede, bir Osmanlı âlimi olan Muhammed Emin b. Sadreddin eş-Şirvanî (ö.1626) ve onun Sultan I. Ahmed'e ithaf ettiği eseri *el-Fevâidu'l-Hâkâniyye*'si üzerinde durmaktadır. Şirvanî'nin ilimler tasnifiyle ilgili görüşlerini incelerken müellif, İbn Sina'dan Gazzali'ye, İcî'den Cürcanî'ye kadar birçok düşünürü atıflar yaparak Osmanlı coğrafyasının tevarüs ettiği ilmi birikimi de bir nebze olsun göstermiştir. Makalenin asıl vurguladığı konu, ilk olarak Seyyid Şerif Cürcanî tarafından yapılan tasnifin Şirvanî gözüyle nasıl algılandığıdır. Müellif önce Şirvani ve eseri hakkında bilgiler verir ve ilimler tasnifinde metafiziğin nasıl konumlandırıldığını açıklar. Daha sonra ise Şirvani özelinde Osmanlı'da söz konu-

su tasnifin nasıl yorumlandığını izah eder. Buna göre metafizik bilgiye giden dört farklı ekol vardır: Meşşai felsefe, Kelam, Tasavvuf ve İshraki felsefe okulu. Metafizik bilgiye götürülen iki metot vardır: Birisi nazar ve istidlal yolu, diğeri metafizik bilgi için nefsin eğitimi ve dolayısıyla arınmasını esas alan yoldur. İlk yolun yolcuları içinde nebevi şeriatlardan birine bağlı olanlar kelam bilginleri, herhangi bir dine tabi olmayanlar Meşşai filozoflardır. İkinci yolun yolcuları şayet nefis eğitiminde şeriata uygun birtakım metotları kullanıyorlarsa bunlar mutasavvıflar, aksi durumda ise İshraki filozoflardır. Böylece metafizik bilgiye götürülen yolların her ikisinde de biri nazari diğeri ameli aklın kazanımlarıyla kemale ulaşma söz konusudur.

İlhan Kutluer'in *Felsefi Gök Kubbemiz* kitabı, İslam felsefe ve bilim geleneğinin kuşatıcı ve derinlikli olduğunu, ayrıca bu geleneğin çağdaş düşüncelerle sağlıklı bir etkileşime imkân tanıdığını göstermektedir. İslam'da düşüncenin serüvenini takip etmek isteyen okuyucu için bu kitap çok faydalı olacaktır.